

1.3. Поняття та юридичні ознаки органічного виробництва сільськогосподарської продукції та сировини як складової сталого розвитку сільських територій

Починаючи характеристику правових питань органічного сільськогосподарського виробництва зазначимо, що воно є невід'ємною складовою сталого розвитку сільській території. В. М. Єрмоленко цілком вірно пропонує визначати сталим розвитком сільських територій систему організаційних, економічних, політичних і правових заходів, спрямованих на забезпечення пропорційних і одночасних, незворотних і стабільних прогресивних змін у виробничій, соціальній і екологічній сферах, які відбуваються пропорційно й одночасно у кожній зі складових сільської території. Сільською територією при цьому є просторово-географічне середовище проживання і виробничої діяльності населення, яке у переважній більшості займається сільськогосподарським виробництвом і організоване переважно у межах окремого сільського населеного пункту з територіальним органом управління на рівні сільської ради, а також –

середовище розміщення виробничих і рекреаційних ресурсів, необхідних для забезпечення життєдіяльності сільського населення і сільськогосподарської діяльності на цій території¹.

У наукових джерелах сільські території розглядають як взаємопов'язану єдність 3-х сфер: соціальної, виробничої та екологічної², зважаючи на що має рацію О. В. Чичкін, що в цілому система сталого розвитку сільських територій охоплює різні сфери життєдіяльності села: виробничу; соціальну; розвитку сільського самоуправління; охорони навколишнього середовища у сільському господарстві³. При цьому, як видається, органічне сільськогосподарське виробництво стосується у тому чи іншому ступені кожної з названих сфер, проте вирішальне значення має для виробничої сфери села, оскільки таке виробництво є специфічною практикою аграрного господарювання.

Саме як невід'ємний складник сталого розвитку сільських територій, органічне сільськогосподарське виробництво розглядається й на рівні ЄС. Законом України від 16 вересня 2014 р., № 1678-VII⁴ було ратифіковано Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами (далі – Угода про асоціацію), вчинену у частині політичних положень (преамбула, стаття 1, розділи I, II, VII) 21 березня 2014 року та у частині торговельно-економічних і галузевих положень (розділи III, IV, V, VI) 27 червня 2014 року в м. Брюссель.

Питання розвитку сільського господарства визначені главою 17 «Сільське господарство та розвиток сільських територій» Угоди про асоціацію де вказано, що сторони співробітничать з метою сприяння розвитку сільського господарства та сільських територій, зокрема шляхом поступового зближення політик та законодавства (ст. 403).

¹ Єрмоленко В. М. Особливості формування категорії «сталий розвиток сільських територій» / В. М. Єрмоленко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: право / ред. кол. Д.О. Мельничук (голова) та ін. – 2010. – № 156. – С. 50-59. С. 55.

² Лісовий А. В. Державне регулювання розвитку сільських територій: моногр. / А. В. Лісовий. – К.: Дія, 2007. – 400с. С. 85.

³ Чичкин А. В. Некоторые вопросы правового регулирования социального развития села / А. В. Чичкин // Аграрное и земельное право. – 2006. – № 2. – С. 94-105. С. 94-103.

⁴ Відом. Верхов. Ради України. – 2014. – № 40. – Ст. 2021.

Зазначене співробітництво, згідно ст. 404 Угоди, у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій охоплює, серед іншого, такі сфери:

а) сприяння взаємному розумінню політик у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій;

б) посилення адміністративних спроможностей на центральному та місцевому рівнях щодо планування, оцінки та реалізації політики;

в) обмін знаннями та найкращими практиками щодо політики розвитку сільських територій з метою сприяння економічному добробуту сільських громад;

г) покращення конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі та ефективності і прозорості ринків, а також умов для інвестування;

д) поширення знань шляхом проведення навчальних та інформаційних заходів;

е) сприяння інноваціям шляхом проведення досліджень та просування системи дорадництва до сільськогосподарських виробників;

є) посилення гармонізації з питань, які обговорюються в рамках міжнародних організацій;

ж) обмін найкращими практиками щодо механізмів підтримки політики у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій;

з) заохочення політики якості сільськогосподарської продукції у сферах стандартів продукції, вимог щодо виробництва та схем якості.

Окремо слід наголосити на такій сфері співробітництва, як заохочення сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, з урахуванням необхідності захисту навколишнього середовища і тварин, зокрема поширення застосування методів органічного виробництва й використання біотехнологій шляхом впровадження найкращих практик у цих сферах.

Більше того, на офіційному веб-сайті Міністерства аграрної політики та продовольства України розміщено проект Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки, що проходить публічне обговорення¹, в якому питанням органічного сільськогосподарського виробництва приділена значна увага.

Звідси аналіз правових аспектів організації та розвитку органічного сільськогосподарського виробництва має важливе значення, й передусім в

¹ Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки, що проходить публічне обговорення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/16025>

аспекті необхідності адаптації аграрного законодавства України до законодавства ЄС.

Розвиток саме такого напрямку сільськогосподарського виробництва має непересічне значення для України, бо запровадження органічного виробництва є одним із засобів екологізації сучасного сільського господарства, що не лише дозволяє вирощувати екологічно чисту сільськогосподарську продукцію, а й забезпечує дбайливе використання природних ресурсів. Ведення органічного виробництва для України є перспективним напрямком господарювання, адже світовий ринок органічної продукції постійно зростає. Вже у 2010 році в Україні функціонувало більше 100 сільськогосподарських підприємств, що здійснювали діяльність на площі понад 260 тис га за принципами органічного господарювання та були сертифіковані у відповідності з діючими міжнародними стандартами. Обсяг світового ринку органічних продуктів оцінюється в понад 40 млрд доларів США на рік¹.

З'ясуємо поняття та юридичні ознаки органічного виробництва сільськогосподарської продукції та сировини як важливої складової сталого розвитку сільських територій.

Поняття органічного виробництва (органічного сільського господарства) визначається як науковцями, так і в окремих нормативних документах. Так, у 1999 р. Комісія Codex Alimentarius, що була створена Світовою організацією охорони здоров'я, затвердила Вимоги щодо виробництва, переробки, маркування та реалізації органічної сільськогосподарської продукції, де міститься таке визначення: органічне сільське господарство – цілісна система управління виробництвом, яка враховує та покращує стан агроєкосистеми, включаючи біологічну розмаїтість, біологічні цикли і біологічну природу ґрунту; вимагає використання передових методів управління, враховуючи регіональні умови, систем управління, адаптованих до даних умов. Поставлена мета досягається шляхом використання для виконання будь-яких функцій у межах системи, де можливо, біологічних і механічних засобів, на противагу використанню синтетичних матеріалів². На переконання Н. А. Берлач, у даному визначенні існує певна неузгодженість, адже

¹ Верховна Рада України започатковує правову базу органічного землеробства // Земельне право України: теорія і практика. – 2010. – № 10. – С. 77.

² Берлач Н. А. Правове визначення органічного сільського господарства в Україні / Н. А. Берлач // Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – К., 2009. – Вип. 46. – С. 225-230. С. 227.

сільське господарство не зводиться лише до управління виробництвом. Виробництво у цьому аспекті – явище широке, воно вже включає в себе управління якістю, як невід’ємний свій елемент. Крім того, продовжує дослідник, дане визначення є занадто деталізованим, тобто включає в себе технологічні особливості у веденні органічного сільського господарства, що мало би бути прерогативою окремого Стандарту чи Положення¹.

Директива Ради ЄС № 834/2007 про органічну продукцію і маркування органічних продуктів² визначає органічне сільське господарство таким чином: спосіб ведення сільського господарства, що у своєму функціонуванні поєднує найкращі природоохоронні засоби, високий рівень біологічного розмаїття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів поводження з тваринами з метою найповнішого задоволення споживачів продукцією, виробленою із застосуванням природних речовин та механізмів. Як вказується у правовій літературі, це визначення коректніше визначає досліджуване явище, проте не вмістило в собі всіх ознак, якими має характеризуватися органічне сільське господарство. Зокрема, це заборона використання ГМО та вимога належної сертифікації. Адже навіть якщо продукція буде відповідати усім фактичним ознакам (технологія виробництва, вимоги щодо вмісту, методики обробки та ін.), але не пройде відповідної сертифікації, то у юридичному плані такі вироби назвати органічними не можна буде³.

«Органічне сільське господарство – особливий вид управління господарством, який характеризується турботою про всі компоненти навколишнього середовища способом запровадження обмежень або заборони використання речовин чи агроприймів, що негативно впливають на довкілля, псують або забруднюють навколишнє середовище, підвищують ризики в продовольчому ланцюзі»⁴. На думку Н. А. Берлач, у даному випадку органічне сільське господарство занадто ідеалізовано, адже будь-який вид господарювання має певний негативний вплив на

¹ Берлач Н. А. Правове визначення органічного сільського господарства в Україні / Н. А. Берлач // Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – К., 2009. – Вип. 46. – С. 225-230. С. 228.

² Official Journal. – 2007. – L 189/1.

³ Берлач Н. А. Правове визначення органічного сільського господарства в Україні / Н. А. Берлач // Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – К., 2009. – Вип. 46. – С. 225-230. С. 228.

⁴ Офіційний сайт IFOAM.

навколишнє середовище, і тим більше, підвищує ризики в продовольчому ланцюзі¹.

Існує і таке визначення: органічне сільське господарство – це система виробництва продуктів харчування, що використовує методи, що базуються на принципах використання поновлювальних ресурсів; збереження енергії, захисту та збереження ґрунтів й води, врахування вимог добробуту домашньої худоби, відмови від використання штучних добрив або синтетичних хімікатів². Також органічним сільським господарством пропонується вважати метод ведення сільськогосподарського виробництва, при якому захист рослин здійснюється переважно препаратами натурального походження, з вирощуванням органічних добрив. При цьому забороняється застосування отрутохімікатів для боротьби з бур'янами, шкідниками й хворобами рослин. У тваринництві не дозволяється застосувати стимулятори росту, гормони й антибіотики. Для лікування тварин використовуються профілактичні засоби й гомеопатичні препарати³.

Поряд із наведеними, існують й визначення категорії «органічне землеробство», під якою розуміється сільськогосподарська практика без використання синтетичних пестицидів і добрив. Проте це скоріше його характерна ознака, а не визначення даної системи ведіння сільськогосподарського виробництва⁴. Група досліджень з органічного землеробства Департаменту сільського господарства США (USDA) в 1980 р. запропонувала таке тлумачення: «Органічне землеробство – це система виробництва сільськогосподарської продукції, що забороняє або значною мірою обмежує використання синтетичних комбінованих добрив, пестицидів, регуляторів росту й харчових добавок до кормів при відгодівлі тварин»⁵. Як вказує К. Б. Сакаджи, така система (наскільки це можливо)

¹ Берлач Н. А. Правове визначення органічного сільського господарства в Україні / Н. А. Берлач // Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – К., 2009. – Вип. 46. – С. 225-230. С. 228, 229.

² Берлач Н. А. Правове визначення органічного сільського господарства в Україні / Н. А. Берлач // Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – К., 2009. – Вип. 46. – С. 225-230. С. 299.

³ Лукьянова А. Н. Экологическое сельское хозяйство: актуальные проблемы развития / А. Н. Лукьянова // Аналитический вестник Совета Федерации ФС РФ. – 2003. – № 21. – С. 21-25.

⁴ Ситник В. П. Екологічний аспект агропромислового комплексу / В. П. Ситник // Вісн. аграрн. науки. – 2002. – № 9. – С. 55-59. С. 56.

⁵ Милованов Е. В. Органічне сільське господарство: перспективи для України / Е. В. Милованов // Посібник укр. хлібороба. – 2009. – № 8. – С. 257-260. С. 257.

максимально ґрунтується на сівозмінах, використанні рослинних решток, гною й компостів, бобових рослин і рослинних добрив, органічних відходів виробництва, мінеральної сировини, механічному обробітку ґрунтів і біологічних засобах боротьби зі шкідниками з метою підвищення родючості й покращання структури ґрунтів, забезпечення повноцінного живлення рослин і боротьби з бур'янами й різноманітними шкідниками¹.

Повертаючись до з'ясування сутності органічного виробництва зазначимо, що за визначенням Міжнародної федерації сільськогосподарського органічного руху (IFOAM), органічне сільське господарство – це сільськогосподарська система, що сприяє збереженню навколишнього природного середовища, соціально й економічно підтримує виробництво здорових продуктів харчування, волокна, деревини тощо. Таке господарство уникає використання хімічно синтезованих добрив, пестицидів, ветеринарних препаратів, при цьому активно застосовує натуральні природні препарати, намагаючись збільшення природної родючості ґрунтів, стійкості рослин і тварин до захворювань².

Також під органічним сільським господарством пропонується розуміти агровиробничу практику, яка не використовує синтетичних хімікатів (добрив, пестицидів, антибіотиків тощо), здійснює мінімальну обробку ґрунту та не застосовує генетично-модифікованих організмів (ГМО) й охоплює такі сфери, як рослинництво, овочівництво, садівництво, тваринництво тощо³. Проте, на переконання О.М. Туєвої, таке визначення є спрощеним і враховує лише виробничо-господарську складову даного способу аграрного виробництва, зводить органічне землеробство лише до методів виробництва, тобто до використання певних технологічних прийомів. Адже не менш важливим є такий аспект органічного сільського господарства, як особливий вид управління господарством, який характеризується запровадженням певних видів обмежень або заборон на такі дії, що негативно впливають на довкілля, псують або забруднюють

¹ Сакаджи К. Б. Правове регулювання застосування засобів захисту сільськогосподарських рослин: дис. ... канд. юрид. наук / Катерина Борисівна Сакаджи. – Х., 2011. – 202 с. С. 160.

² Милованов Е. В. Органічне сільське господарство: перспективи для України / Е. В. Милованов // Посібник укр. хлібороба. – 2009. – № 8. – С. 257-260. С. 258.

³ Ярмілка В. ЕМ-технологія – основа органічного землеробства / В. Ярмілка // Агроогляд. – 2005. – №1. – Січень. – С. 42-44. С. 42.

навколишнє середовище, створюють ризики отримання неякісної, екологічно небезпечної харчової продукції¹.

Як переконує Н. А. Берлач, органічне сільське господарство – це сертифікована система управління веденням аграрного виробництва, яка використовує енерго- та ресурсо-ощадні технології і базується на мінімальному використанні механічного обробітку ґрунту та синтетичних речовин, виключенні з процесу виробництва генетично модифікованих організмів².

Також органічне виробництво констатується як метод ведіння сільського господарства, що виключає використання хімічно синтезованих добрив і засобів захисту рослин і тварин, вживання генетично модифікованих організмів тощо. При цьому всі стадії вирощування, транспортування й переробки сільськогосподарської продукції передбачають максимальний захист довкілля, охорону здоров'я працівників і підлягають обов'язковій інспекції й сертифікації³.

Окремо наголосимо на тому, що для констатування органічного землеробства важливим є те, що, як зауважує Т. В. Курман, воно має здійснюватися на сертифікованих земельних ділянках. Сертифікації підлягають лише такі землі, які відповідають встановленим нормативам⁴. Можна погодитися з П. Ф. Кулиничем, який пропонує вважати сертифікованими для потреб органічного землеробства землями сільськогосподарські угіддя, ґрунти яких за своїми продуктивними та

¹ Туєва О. М. Органічне землеробство в контексті екологізації аграрних правовідносин / О. М. Туєва // Аграрне право як галузь права, юридична наука і навчальна дисципліна: матер. Всеукр. круглого столу (25 травня 2012 р.): зб. наук. пр. / за заг. ред. В. М. Єрмоленка, В. І. Курила, В. І. Семчика. – К: Видавничий центр НУБіП України, 2012. – С. 129-131. С. 130.

² Берлач Н. А. Правове визначення органічного сільського господарства в Україні / Н. А. Берлач // Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – К., 2009. – Вип. 46. – С. 225-230. С. 230.

³ Сакаджи К. Б. Правове регулювання застосування засобів захисту сільськогосподарських рослин: дис. ... канд. юрид. наук / Катерина Борисівна Сакаджи. – Х., 2011. – 202 с. С. 160.

⁴ Курман Т. В. Принцип екологізації аграрного виробництва в аспекті співвідношення аграрного, земельного та екологічного права / Т. В. Курман, О. М. Туєва // Співвідношення екологічного, природоресурсного, земельного та аграрного права: матер. до круглого столу 9 грудня 2011 р. / за заг. ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х.: Нац. ун-т «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2011. – С. 141-147. С. 146.

екологічними характеристиками відповідають визначеним законодавством критеріям (нормативам)¹.

Незважаючи на подібність та деяку схожість наведених визначень органічного виробництва, органічного сільського господарства, зазначимо, що вони акцентують увагу на різних аспектах розглядуваного явища. Якщо усі їх узагальнити, то можна визначити наступні ознаки органічного виробництва:

1) це особливий спосіб (метод) ведення сільського господарства, виробництва сільськогосподарської продукції;

2) здійснюється з використанням сертифікованих земель сільськогосподарського призначення;

3) підлягає обов'язковій сертифікації;

4) це цілісна система управління виробництвом (вимагає використання передових методів управління, враховуючи регіональні умови, систем управління, адаптованих до даних умов);

5) враховує та покращує стан агроєкосистеми (включаючи біологічну розмаїтість, біологічні цикли і біологічну природу ґрунту), здійснює мінімальну обробку ґрунту;

6) використовує енерго- та ресурсо-ощадні технології, характеризується турботою про всі компоненти навколишнього середовища;

7) відмова при його здійсненні від використання штучних добрив або синтетичних хімікатів (захист рослин здійснюється переважно препаратами натурального походження, з вирощуванням органічних добрив, у тваринництві не дозволяється застосовувати стимулятори рослу, гормони й антибіотики) й застосування генетично-модифікованих організмів;

8) здійснюється з метою найповнішого задоволення споживачів продукцією, виробленою із застосуванням природних речовин та механізмів.

Зважаючи на викладене, органічне виробництво можна визначити як особливий спосіб (метод) ведення сільського господарства (виробництва сільськогосподарської продукції), що здійснюється на сертифікованих землях сільськогосподарського призначення та підлягає обов'язковій сертифікації, передбачає використання такої системи управління

¹ Кулинич П. Ф. Виробництво органічної та екологічно чистої сільськогосподарської продукції: земельно-правові аспекти / П. Ф. Кулинич // Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – К., 2009 – Вип. 43. – С. 414-429. С. 416.

виробництвом, що враховує та покращує стан агроєкосистеми (включаючи біологічну розмаїтість, біологічні цикли і біологічну природу ґрунту), здійснює мінімальну обробку ґрунту й використовує енерго- та ресурсоощадні технології, характеризується турботою про всі компоненти навколишнього середовища та відмовою від використання штучних добрив або синтетичних хімікатів й застосування генетично-модифікованих організмів, метою якого є найповніше задоволення споживачів продукцією, виробленою із застосуванням природних речовин та механізмів¹.

Зазначимо, що Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 3 вересня 2013 р., № 425-VII² (далі – Закон) визначає правові та економічні основи виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини і спрямований на забезпечення належного функціонування ринку органічної продукції та сировини, а також на гарантування впевненості споживачів у продуктах та сировині, маркованих як органічні, визначає поняття «виробництво органічної продукції (сировини)». Ним вважається виробнича діяльність фізичних або юридичних осіб (у тому числі з вирощування та переробки), де під час такого виробництва виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів (ГМО), консервантів тощо, та на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки) застосовуються методи, принципи та правила, визначені цим Законом для отримання натуральної (екологічно чистої) продукції, а також збереження та відновлення природних ресурсів. Проте наведена категорія, як вбачається з викладеного раніше, не у повній мірі охоплює усі запропоновані ознаки такої сільськогосподарської діяльності, як органічне виробництво.

Щодо співвідношення категорій «органічне виробництво», «органічне землеробство» й «органічне сільське господарство», то слід зауважити наступне. Можна погодитися з тим, що якщо органічне виробництво являє собою цілісну систем господарювання та виробництво із залученням земель сільськогосподарського призначення, то невід'ємною складовою органічного виробництва сільськогосподарської продукції є

1 Уркевич В. Ю. Актуальні правові питання органічного виробництва в Україні / В. Ю. Уркевич // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Право» / Ред. кол.: Д.О. Мельничук (голова) та ін. – К., 2013. – Вип. 182. – Ч. 2. – С. 22-28. С. 26.

² Відом. Верхов. Ради України. – 2014. – № 20-21. – Ст. 721.

ведення органічного землеробства. Таким чином, поняття «органічне виробництво» та «органічне землеробство» слід співвідносити як загальне та складове¹. А звідси категорії «органічне виробництво» й «органічне сільське господарство» слід вважати синонімами.

Характеризуючи стан правового регулювання відносин з ведення органічного виробництва в Україні зазначимо, що основу законодавчого регулювання відносин з ведення органічного сільськогосподарського виробництва становлять норми Закону. Структурно він складається з дев'яти розділів, що містять як загальні положення (визначення термінів, сфера дії Закону, законодавство України у сфері виробництва та реалізації органічної продукції (сировини), принципи виробництва, зберігання, перевезення та реалізації названої продукції (сировини), так і приписи щодо:

1) державної політики та повноважень органів державної влади у сфері виробництва та обігу органічної продукції та сировини (основні напрями названої політики, органи, що здійснюють державну політику у сфері виробництва та обігу органічної продукції (сировини), повноваження Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, що (а) забезпечує формування та реалізує державну аграрну політику, (б) реалізує державну політику у сфері безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, у сфері виробництва та обігу органічної продукції (сировини), (в) реалізує державну політику у сфері оцінки відповідності, державний нагляд (контроль) за виробництвом та обігом розглядуваної продукції;

2) виробництва органічної продукції та сировини (право на виробництво органічної продукції (сировини), реєстрація її виробників, правила виробництва та обігу органічної продукції та сировини, методи виробництва такої продукції, загальні правила виробництва органічної продукції та (або) сировини, винятки з правил органічного виробництва, правила виробництва органічної продукції (сировини) рослинного й тваринного походження, аквакультури, морських водоростей, бджільництва);

¹ Оверковська Т. К. Проблемні питання правового регулювання органічного виробництва у сільському господарстві / Т. К. Оверковська // Актуальні проблеми юридичної науки: зб. тез міжнар. наук. конф. «Десяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18-19 листопада 2011 р.): у 4-х част. – Частина друга. – Хмельницький: Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2011. – С. 191-193. С. 191, 192.

3) придатності земель для виробництва органічної продукції та сировини та підтвердження відповідності виробництва органічної продукції та сировини (придатність земель (грунтів) для виробництва органічної продукції та сировини, оцінка та підтвердження відповідності такого виробництва, вимоги до аудитора з сертифікації);

4) загальних вимог до зберігання, перевезення та реалізації органічної продукції та сировини (загальні вимоги до зберігання, перевезення та реалізації органічної продукції (сировини), загальні вимоги до маркування такої продукції);

5) перехідного періоду та паралельного виробництва;

6) вимог до органу з оцінки відповідності, що провадить діяльність з оцінки відповідності виробництва розглядуваної продукції;

7) міжнародного співробітництва у сфері виробництва та обігу органічної продукції та сировини (основні напрями міжнародного співробітництва, міжнародні договори України);

8) відповідальності за порушення законодавства у сфері виробництва та обігу органічної продукції та сировини та ін.

Охарактеризуємо окремі положення Закону детальніше. Так, у складі Закону можна виділити норми, що містять приписи щодо екологічної безпеки у відповідній сфері суспільних відносин. Як відомо, поняття екологічної безпеки наведено у ч. 1 ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р., № 1264-ХІІ¹, де воно констатується як стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей. Екологічна безпека гарантується громадянам України здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів. Зазначимо, що вже саме по собі органічне сільськогосподарське виробництво є одним із дієвих заходів забезпечення екологічної безпеки в сфері сільського господарства.

Як зазначають фахівці, переваги органічного виробництва в екологічній сфері полягають у тому, що воно сприяє: а) збереженню природного середовища в процесі аграрного виробництва; б) збереженню та відновленню біорізноманіття в агроландшафтах; в) збереженню та відтворенню родючості ґрунтів; г) запобіганню забруднення водних об'єктів та ін. Значні переваги в аспекті екології має і результат

¹ Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

органічного виробництва – органічні продукти харчування, оскільки вони (а) корисні для здоров'я та є екологічно безпечними, (б) мають кращу якість і вищі смакові якості, (в) не містять у собі генетично модифікованих організмів, токсичних та шкідливих речовин, залишків штучних стимуляторів росту, лікарських препаратів та антибіотиків, хвороботворних мікроорганізмів, паразитів та алергенів; (г) зберігають поживні речовини та натуральний склад при переробці.

У сфері забезпечення екологічної безпеки Закон, зокрема, містить наступні приписи.

До спеціальних принципів виробництва, зберігання, перевезення та реалізації органічної продукції (сировини) згідно п. 2 ст. 4 Закону відносять зокрема й такі, як врахування місцевого або регіонального екологічного стану територій під час вибору категорії продукції для виробництва, а також збереження біологічного розмаїття природних водних екологічних систем, безперервної охорони водного середовища та якості навколишніх водних та поверхневих екологічних систем (при виробництві продукції рибальства). Очевидно, що наведені приписи безпосередньо спрямовані на забезпечення екологічної безпеки при здійсненні органічного виробництва.

Систему заходів щодо дотримання екологічної безпеки при виробництві органічної сільськогосподарської продукції містить ст. 16 Закону «Загальні правила виробництва органічної продукції та/або сировини», серед яких, зокрема, можна назвати зобов'язання виробників органічної продукції: а) використовувати лише методи виробництва органічної продукції та (або) сировини; б) використовувати технології виробництва, які запобігають забрудненню або мінімізують будь-яке збільшення забруднення навколишнього природного середовища; в) враховувати місцевий та регіональний екологічний стан територій під час вибору продукції для виробництва; г) забезпечувати збереження та відтворення родючості ґрунтів.

Оскільки органічне сільськогосподарське виробництво (зокрема, вирощування рослинницької продукції) здійснюється з використанням земель сільськогосподарського призначення, то Закон містить наступні приписи щодо таких об'єктів. Так, згідно ст. 23 Закону, оцінка придатності земель (ґрунтів) для виробництва органічної продукції та сировини, а також встановлення відповідних зон органічного виробництва здійснюються Міністерством екології та природних ресурсів України. Порядок оцінки придатності земель (ґрунтів) для виробництва органічної

продукції має затвердити Кабінет Міністрів України. Зазначимо, до цього часу названого Порядку не затверджено.

Як зазначають фахівці, на даний час в Україні залишилось чотири невеликих регіони, де ґрунти ще не забруднені до небезпечних меж і де можливе вирощування екологічно чистої продукції на рівні найсуворіших світових стандартів: 1) Північно-Полтавський – охоплює більшу частину Полтавської області, північно-західні райони Харківської області, південно-західні райони Сумської області, південно-східні райони Чернігівської області та східні райони Київської та Черкаської областей; 2) Вінницько-Прикарпатський – тягнеться широкою смугою близько 100 км від м. Попельня Житомирської області і простягається до півночі Вінницької, Хмельницької та Тернопільської областей у напрямку до м. Львова; 3) Південно-Подільський – включає невелику південно-східну частину Вінницької області, південно-західну частину Кіровоградської області, північ Миколаївщини і північну половину Одеської області; 4) Північно-східно-Луганський – охоплює два райони Луганської області¹. Саме в межах цих регіонів земельні ділянки й мають використовуватися для органічного виробництва.

Важливим є те, що при переході на органічне виробництво враховуються, окрім іншого, попереднє використання землі аграрним товаровиробником й наявна екологічна ситуація (п. 3 ст. 30 Закону), тобто фактичний стан екологічної безпеки.

Отже, Закон містить значну кількість правових приписів, спрямованих на гарантування екологічної безпеки при виробництві органічної сільськогосподарської продукції. Норми Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» щодо екологічної безпеки об'єднуються у самостійний правовий інститут екологічної безпеки при виробництві органічної сільськогосподарської продукції, що має міжгалузевий характер. Норми названого інституту входять одночасно як і до права екологічної безпеки, так і до аграрного права, оскільки органічна продукція є результатом сільськогосподарської діяльності².

¹ Созінов О.О. Агросфера України у XXI столітті / О.О. Созінов // Вісник НАНУ. – 2001. – №10 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visnyk-nanu.kiev.ua/2001-10/3.htm>

² Уркевич В. Ю. Про правове регулювання екологічної безпеки при виробництві органічної сільськогосподарської продукції / В. Ю. Уркевич // Актуальні проблеми становлення і розвитку права екологічної безпеки в Україні: матер. наук.-практ. Круглого столу (м. Київ, 28 березня 2014 р.) / ред. кол. М. В. Краснова та ін.: Київський

А загалом викладене дозволяє зробити висновок, що органічне виробництво характеризується певними ознаками, поєднання яких надало можливість сформулювати його визначення. Органічне сільськогосподарське виробництво є не лише виробничою практикою, а й певним способом управління, а також укладом сільського життя. Це певна виробнича філософія, що передусім передбачає дбайливе ставлення людини до навколишнього природного середовища.

Поняття «органічне виробництво» та «органічне землеробство» слід співвідносити як загальне та складове, а категорії «органічне виробництво» й «органічне сільське господарство» слід вважати синонімами. Необхідно включити запропоноване раніше поняття органічного виробництва до Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», а також прийняти підзаконні акти на виконання приписів Закону.

Очевидно, що з прийняттям Закону правове регулювання виробництва органічної сільськогосподарської продукції та сировини отримало якісно новий рівень. Тепер час за прийняттям відповідних підзаконних документів, що мають створити механізми реалізації закріплених законодавчих положень¹, зокрема, йдеться про Порядок оцінки придатності земель (грунтів) для виробництва органічної продукції. Також відсутні технічні регламенти виробництва окремих видів органічної сільськогосподарської продукції та сировини, не розроблено типовий план переходу на виробництво органічної продукції², про які йдеться у Законі.

національний університет ім. Тараса Шевченка. – Чернівці: Кондратьєв А. В., 2014. – С. 49-51. С. 51.

¹ Уркевич В. Ю. Актуальні правові питання виробництва органічної сільськогосподарської продукції / В. Ю. Уркевич // Сучасні науково-практичні проблеми екологічного, земельного та аграрного права: матер. «круглого столу» (м. Харків, 6 грудня 2013 р.): зб. тез наук. допов. / за заг. ред. А. П. Гетьмана; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х.: Право, 2013. – С. 53-55. С. 55.

² Уркевич В. Ю. Правові питання розвитку органічного виробництва у світлі Угоди про асоціацію між Україною та ЄС / В. Ю. Уркевич // Актуальні напрями правового забезпечення інноваційної та інвестиційної політики в Україні: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 14 листопада 2014 р. / редкол. С. М. Прилипка, Ю. Є. Атаманова, С. В. Глібко, К. В. Єфремова; Нац. акад. прав. наук України; НДІ прав. забезпечення інновац. розвитку НАПрН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Х.: Право, 2014. – С. 83-85. С. 85.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

**ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО
РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ
В УКРАЇНІ**

Монографія

За редакцією професорів
А. П. Гетьмана та М. В. Шульги

Харків
«Право»
2016

УДК 34
ББК 67.9(4УКР)307
П78

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 5 від 25 грудня 2015 р.)*

Автори:

*А. П. Гетьман, І. В. Ігнатенко, В. М. Корнієнко, І. М. Кульчій,
Т. В. Курман, Л. В. Лейба, О. С. Лисанець, Т. В. Лісова, О. М. Савельєва,
Д. В. Санніков, А. М. Статівка, В. Ю. Уркевич, Д. В. Федчишин,
С. В. Хомінець, С. В. Шарпова, М. В. Шульга*

Рецензенти:

*В. М. Єрмоленко – доктор юридичних наук, професор, завідувач
кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка
В. З. Янчука Національного університету біоресурсів і природоко-
ристування України;*

*І. І. Каракаш – кандидат юридичних наук, професор, завідувач
кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного
університету «Одеська юридична академія»*

П78 **Проблеми** правового забезпечення сталого розвитку сільських терито-
рій в Україні : монографія / А. П. Гетьман, І. В. Ігнатенко, В. М. Кор-
нієнко та ін. ; за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х. : Право,
2016. – 360 с.

ISBN 978-966-458-985-4

Монографію присвячено дослідженню актуальних проблем правового забезпечення сталого розвитку сільських територій в Україні. Висвітлюються правові засади сталого розвитку аграрного виробництва, організаційно-правові аспекти сталого соціального розвитку села. Розглядаються питання забезпечення раціонального та ефективного використання земель та інших природних ресурсів у межах сільських територій як передумова їх сталого розвитку. Унаслідок проведеного дослідження сформульовано низку пропозицій з удосконалення правового забезпечення сталого розвитку сільських територій в Україні.

Для науковців-правників, викладачів і студентів юридичних навчальних закладів, а також усіх, кого цікавлять теоретичні правові питання забезпечення сталого розвитку сільських територій.

УДК 34
ББК 67.9(4УКР)307

© Гетьман А. П., Ігнатенко І. В.,
Корнієнко В. М. та ін., 2016
© Видавництво «Право», 2016

ISBN 978-966-458-985-4